

איצטריך קרא למעוטי ספיקא (חולין כב)

גליון 495

איתא במשנה בדף כב. כשר בתורין פסול בבני יונה, כשר בבני יונה פסול בתורין. תחילת הציהוב בזה ובזה פסול.

ופירש"י תחילת הציהוב כשמתחילין להביא נוצה יפה צהובה סביב לצואר פסולין בזה ובזה, כך מפרש בגמרא דבבני יונה פסולין משום גודלן ובתורין מפני קוטנן דיצאו מכלל קטנים, ולכלל גדולים לא באו. ובגמ' (בעמ' ב) ת"ר יכול יהו כל התורים וכל בני היונה כשרים תלמוד לומר מן התורים ולא כל התורים, מן בני היונה ולא כל בני היונה, פרט לתחילת הציהוב שבזה ושבזה שפסול.

ובהמשך הגמ', בעי רבי זירא האומר הרי עלי עולה מן התורים או מן בני היונה, והביא תחילת הציהוב שבזה ושבזה מהו, ספיקא הוי ונפיק או דילמא בריה הוי ולא נפיק. וביאר רש"י דהשאלה היא האם הם ספק קטנים או גדולים ולכן כשנדר להביא איזה שירצה, ממה נפשך יצא כי אם הם גדולים הביא תור ואם הם קטנים הביא בן יונה או דילמא לא גדולים נינהו ולא קטנים הוו אלא בריה בעלמא הוו דיצאו מכלל קטנים ולכלל גדולים לא באו.

אמר רבא תא שמע פרט לתחילת הציהוב שבזה ושבזה שפסול, אי אמרת בשלמא בריה הוי שפיר אלא אי אמרת ספיקא הוי איצטריך קרא למעוטי ספיקא. ופירש"י וז"ל מי איכא ספיקא קמי קודשא בריך הוא. אי פשיטא לך דגדולים נינהו אייתינהו בתורים ואי פשיטא לך דקטנים נינהו אייתינהו בבני יונה, וכיון דלא פשיטא לן לא הא ולא הא, מהיכא תיסק אדעתין לאכשורינהו.

וצ"ב באריכות לשונו של רש"י שבתחילה כתב שאין ספק אצל הקב"ה, ואח"כ כתב שלגבי דידן מהיכי תיתי לאכשורינהו וממילא לא צריך פסוק. ומשמע דהיות ולא יודעים פשוט שצריכים להחמיר ולא להביאם. בהרבה מקומות בש"ס פירש רש"י שאין ספק אצל הקב"ה, וכגון במנחות (דף צא:) לגבי הדרשה של רבי יוחנן או לאיל לרבות את הפלגס, דאם הפלגס הוא ספק כבש או איל איצטריך קרא למעוטי ספיקא, וכתב רש"י והלא לפני המקום הכל גלוי ואין ספיקא לפניו, ולא אשכחן דכתיב משום ספיקא.

ובמס' יומא (דף עד.) כל חלב לרבות את הכוי, ואי ס"ד דאורייתא (ולא אסמכתא) כוי ספיקא הוא (חיה או בהמה) איצטריך קרא לאתויי ספיקא. וכתב רש"י (שם ע"ב) בתמיה אטו קמי שמיא ספיקא הוא אי בהמה אי חיה הוי.

ובמס' בכורות (דף מא:) זכר (אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו) שאין ת"ל, מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס. מני אילימא ת"ק ספיקא הוא ואיצטריך קרא למעוטי ספיקא. ופירש"י בתמיה הא ליכא ספק קמי שמיא אלא ודאי משום דבריה בפני עצמו הוא וכו'.

עכ"פ רש"י בסוגיין האריך לבאר שמצד הקב"ה אין ספק אלא שאולי נאמר שהפסוק נאמר עבורנו איך לנהוג בספק. ועל זה כתב שגם בלי הפסוק לא נכשיר ספק. וביאר בראש יוסף דספיקא דאורייתא לחומרא מן התורה, ולכן מספק פשוט שלא יביא אותו לקיים נדרו.

אמנם במס' חגיגה (דף ד.) זכורך להוציא טומטום ואנדרוגינוס (ממצות ראייה), בשלמא אנדרוגינוס איצטריך, סלקא דעתך אמינא הואיל ואית ליה צד זכרות ליחייב קמ"ל דבריה בפני עצמו הוא אלא טומטום ספיקא הוא, מי איצטריך קרא למעוטי ספיקא. ופירש"י אתא קרא למעוטי ספיקא בתמיה, למה לי קרא, מהיכי תיתי לן לחיוביה, עכ"ל. כאן משמע מדבריו שספיקא דאורייתא לקולא, שהרי כתב שהיות ויש ספק מהיכי תיתי לחייבו. והקשה בטורי אבן (שם) דהא ספיקא דאורייתא לחומרא וא"כ צריך קרא לפוטרו.

וא"כ רש"י לכאורה סותר את עצמו דבסוגיין פירש דספק דאורייתא לחומרא ולכן אינו יכול לצאת עם תחילת הציהוב, ובחגיגה פירש דספיקא דאורייתא לקולא ולכן גם לולא הפסוק היה פטור מראייה.

ואמנם בראשונים שם (רמב"ן ועוד) ביארו שאינו יכול להביא קרבן מספק כי על הצד שהוא פטור יש כאן חולין בעזרה. אבל רש"י לא פירש כן אלא כתב מהיכי תיתי לן לחיוביה, דמשמע שהוא פטור מחמת הספק. ובספר הערות (להגריש"א) כתב בסוגיין שיש שהקשו מכאן על שיטת הרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא לקולא. ותירץ ע"פ דברי החוות דעת (סי' קי בריש בית הספק) שכתב דבספק קיום מצוה או דין תורה מודה הרמב"ם דספיקו לחומרא, דמאותו הטעם שספק איסור לקולא דכשאסרה התורה חלב אסרה את הוודאי ולא את הספק, ה"ה על דרך זה כשציותה התורה להקריב קרבן אמרה להקריב את הכשר בוודאי ולא את הספק. וממילא פשוט גם בלי מיעוט שאינו יוצא ידי חובתו בתחילת הציהוב מספק.

ולפי"ז אפשר לומר שרש"י ס"ל דספק דאורי' לקולא כהרמב"ם ולכן פירש בחגיגה שאינו חייב מספק אבל כאן בנדר שהתחייב להביא קרבן חייב להביא קרבן שהוא ודאי כשר ולא יצא עם ספק. אבל בפשטות נוקטים שרש"י חולק על הרמב"ם וס"ל דספק דאורי' לחומרא.

ובמהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ג סע' מ אות ב) כתב לחדש דאף לדברי הרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מדאורייתא אין זה אלא באיסורים אבל במצות עשה אם נסתפק אם קיים המצוה או אם חייב לעשות המצוה מן התורה חייב מספק לקיים העשה דכיון דעשה אלים מלאו דהא קיי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת, לענין ספק נמי אלים וחייב מספק. ולכאורה לפי המבואר ברש"י חזינן דגם באופן שיש לטומטום ספק אם חייב הרי הוא פטור מספק.

ואולי אפשר ליישב שיטת רש"י באופן אחר, דלעולם ס"ל לרש"י דספיקא דאורי' לחומרא כדמשמע מדבריו בסוגיין. והא דכתב בחגיגה הוא דין מיוחד בזכר דשם בעינן שיהיה זכר בגלוי, והיינו שיש לו סימני זכרות שניכר בוודאי שהוא זכר, וכל זמן שלא ידוע לנו בוודאי שיש לו סימני זכרות מהיכי תיתי לחייבו דהמחייב הוא זכרות שרואים שיש לו סימני זכר. וזהו דקאמר שם בגמ' שבאנדרוגינוס ס"ד לחייבו כי יש לו סימני זכרות, וגם בתירוץ הגמ' בטומטום דאיירי כשביצו מבחוץ, שיש לו סימני זכרות ובכל זאת פטור כי אין לו כל הסימנים מבחוץ.

והנה בתוס' בכמה מקומות הקשו שמצאנו מקומות שהתורה ממעטת ספיקות כגון בקפץ אחד מן המנויין (לגבי מעשר בהמה) דדרשינן עשירי ודאי ולא עשירי ספק (בבא מציעא דף ו'), ולגבי ספק קדמה שער לבן לבהרת שהוא טהור (נזיר סה). ותירצו דכל ספק שתלוי במציאות ויכול להשתנות (דלפעמים קדמה השער לבן ולפעמים להפך) שייך שתורה תכתוב מה הדין כדי שנדע איך להתנהג בספקות כאלו אבל בספק שהוא קבוע כמו אנדרוגינוס או כוי או תחילת הציהוב בכה"ג אין הקרא ממעט ספקות כי אין ספק קמיה קודשא בריך הוא. ובטומטום שלפעמים הוא זכר לפעמים נקבה כאן שייך שיהיה כתוב בתורה שפטור.

ובחי' הרמב"ן כתב דלפי המהלך של התוס' הלשון וכי איצטריך קרא הוא לאו דוקא דהא אין הענין שלא צריך פסוק (כמו שביאר רש"י) אלא דלא שייך פסוק על ספק. ובאמת בחלק מהגמרות כתוב וכי אתא קרא למעוטי ספיקא (כן גרס רש"י בחגיגה וביומא).

והנה בתורת כהנים (ריש פר' אמור פרשתא א אות יג) כתוב לה יטמא, מטמא הוא על הוודאי ואינו מטמא על הספק. וכתב הר"ש אע"ג דלא איצטריך קרא למעוטי ספיקא, וי"ל עיקר הדרשא לאחרינא אתא. וכן הקשה בנימוקי יוסף (או רבינו יהונתן) בריש הל' טומאה, וצ"ע למאי איצטריך, דאי למעוטי ספק בן קיימא דלא מטמא פשיטא דהא אמרינן לעיל דלא מטמא לנפלים וספק איסורא לחומרא ואי למעוטי בני תערובת כגון כהנת וישראלית שילדו במחבוא וקמ"ל שלא יטמא לאחד מהם הכי נמי פשיטא דספק איסורא לחומרא. ובחי' אנשי שם תירץ דאיכא הכא מצוה להיטמא לקרובים והוה אמינא דספיקא לחומרא ויטמא קמ"ל. והיינו דס"ד דיחמיר מספק לקיים המצות עשה וידחה הלאו של לא יטמא.

אבל הרמב"ן כתב בספר תורת האדם (שער ג ענין אבלות) ואני סבור שזה שאמרו לה יטמא דאינו מטמא על הספק אסמכתא בעלמא הוא ולא מיצטריך קרא למעוטי ספיקא, שאין ספק מצוה מוציא מידי ודאי איסורא. הרי שנקט שאין ספק עשה דוחה לאו. ובקובץ הערות (סי' עב אות ו) כתב די"ל דצריך למיעוטא, דממעטינן ליה בתורת ודאי ולא מטעם ספק, דבספק קרוב אין מצוה כלל ולא רק שמספק לא יטמא.